

Zpráva z konference OECD „Analýza a měření produktivity“

Michaela Štátná
Český statistický úřad, Praha

Původním impulsem pro uspořádání dvou konferencí OECD¹ o produktivitě byla skutečnost, že se v zemích OECD začal měřením produktivity zabývat rostoucí počet statistických institucí, což přineslo mnoho nových otázek. Záměrem konferencí bylo podpořit činnost statistických úřadů i jiných institucí, získat přehled o práci v zemích OECD a zvýšit mezinárodní srovnatelnost měření produktivity.

Zatímco první z těchto setkání v Madridu se soustředilo spíše na měření (metodiku) produktivity, na konferenci v Bernu, na kterou se zaměřuje tato zpráva, byl důraz kladen na analýzu produktivity. Akce se účastnilo na osm desítek zástupců z 22 zemí a mezinárodních institucí či projektů. Konference byla tématicky rozdělena do pěti sekcí a uzavřela ji panelová diskuse.

Sekce 1: Růst produktivity ve Švýcarsku

Sekci věnovanou hostitelské zemi zahájil Aymo Brunetti s příspěvkem *Výzvy pro zvýšení růstu produktivity ve Švýcarsku*. Podle jeho popisu se švýcarská ekonomika vyznačuje velmi integrovanou pracovní silou, vysokou cenovou hladinou, vysokou regulací a nízkou mezinárodní konkurencí. Autor ji považuje za stále velice bohatou ekonomiku, která nicméně nebyla v posledních dvaceti letech dostatečně dynamická. Negativně působí zejména stárnutí populace. V oblasti počtu odpracovaných hodin existuje malý potenciál pro zlepšení produktivity, a podle autora je proto třeba zvýšit produktivitu skrze zavedení větší konkurence na trhu. Na tuto prezentaci navázal Dominique Guellec s tématem *Růst produktivity a inovace ve Švýcarsku - mezinárodní pohled*. Také on poukázal na to, že úroveň produktivity ve Švýcarsku je vysoká, ale vykazuje nízký růst. Jako další důležitý bod uvedl, že švýcarský trh není otevřen zahraničním investorům a pro zahraniční firmy je těžké etablovat se na něm. Problémem je podle něj také nepříznivé prostředí pro nově vznikající odvětví a zavádění informačních a telekomunikačních technologií.

Za švýcarský statistický úřad vystoupila Ruth Meierová s příspěvkem *Měření Souhrnné produktivity faktorů: od datových nástrah k řešení problémů – švýcarský způsob*. Švýcarský statistický úřad uskutečnil první pokus o měření vícefaktorové produktivity. Až na malé rozdíly přitom použil koncept OECD, které postup úřadu zpětně zkontrolovalo, čímž se zajistila mezinárodní srovnatelnost výsledků.

¹ Celkem se na téma produktivity uskutečnily dvě konference OECD. První v říjnu roku 2005 v Madridu a druhá v říjnu 2006 v Bernu.

Jan-Egbert Sturm ze švýcarského institutu pro výzkum hospodářského cyklu, který provádí vlastní šetření za účelem získání dat na úrovni firem, uzavřel první sekci s příspěvkem *Inovace, technologie a produktivita ve Švýcarsku – analýza mikrodat*. Na otázku, do jaké míry různé typy inovačních aktivit švýcarských firem ovlivňují jejich produktivitu práce, přinesla analýza následující poznatky: lepších výsledků dosáhly firmy se zahraničním vlastníkem, větší firmy měly vyšší produktivitu práce, inovační aktivity a uvedení nových výrobků na trh mělo vliv na úroveň a růst produktivity práce, ale tento vliv nebyl zásadní.

Sekce 2: Produktivita, inovace a technologie

Prezentace zástupců britského statistického úřadu *Výzkum a rozvoj jako hodnotu vytvářející aktivum* dala nahlédnout do probíhajícího procesu změny v Systému národních účtů Velké Británie (SNA93). Výzkum a vývoj bude napříště považován za investiční výdaj (místo mezispotřeby podniků a běžné spotřeby vlády a neziskových organizací jako doposud). Autoři práce *Dánský maloobchod na vzestupu? Vztah mezi konkurencí, inovací a produktivitou* dospěli při zkoumání dánských empirických dat k výsledku, že vzájemný pozitivní vliv konkurence a produktivity vede k nepřímému účinku konkurence na produktivitu skrze inovaci. Podle autorů je ovšem důležitá zdravá dávka konkurence, jelikož konkurenční boj zvyšuje inovaci a tím podporuje růst produktivity pouze do určitého bodu a naopak po jeho dosažení rozsah inovací a produktivitu omezuje.

Práce *Infrastruktura a ICT. Zásadní měření a dopad na ekonomický růst* ilustruje na příkladu Španělska příspěvek ICT kapitálu a infrastruktury na ekonomický růst a předkládá alternativní přístup k ocenění veřejných statků v národních účtech.

Dean Parham v práci *Empirický rozbor efektů výzkumu a rozvoje na produktivitu: implikace pro měření produktivity?* přispěl k diskusi s myšlenkou, že výstupy výzkumu a vývoje jsou převážně nepozorovatelné. Smíšené výsledky, které vzešly z jeho práce, stimulovaly velmi intenzivní pátrání po alternativních metodách zachycení návratnosti investic do výzkumu a vývoje, které by přinesly spolehlivější výsledky.

Sekce 3: Měření a analýza vstupu práce

Úvodní příspěvek třetí sekce *Produktivita vstupu práce: srovnávací měření a otázky kvality* byl zaměřen na rozdíly mezi všemi v současnosti produkovanými ukazateli vstupu práce se zvláštním důrazem na otázky kvality pracovní síly. Zahrnoval také první výsledky produktivity práce pro italská data, původní i upravené o aspekty kvality.

Tvůrci netradičně pojaté práce *Pracují ti, co si nosí práci domů, opravdu více hodin?* dospěli k zajímavým výsledkům o pracovní síle v USA. Mimo jiné například zjistili, že (v závislosti na zdroji dat) není určité procento odpracovaných hodin započítáno právě kvůli neplacené práci doma a růst produktivity práce tak může být mírně nadhodnocen.

V následující diskusi inspirované prvními dvěma příspěvky se účastníci konference shodli, že pro přesnější zachycení skutečnosti se zdá lepší počítat produktivitu práce na počet odpracovaných hodin než na počet pracovníků. Byla také zmíněna pokusná on-line

šetření z Kanady, kdy byli uživatelé požádáni, aby vyplnili on-line dotazníky během jejich pracovní doby přímo na pracovištích. Uvidí se, zda tento přístup zlepšil kvalitu a přesnost dat.

Autoři příspěvku *Růst kvality pracovní síly v eurozóně* se zaměřili na změny ve struktuře pracovní síly eurozóny v průběhu času. Rovněž vyzdvihli důležitost úpravy prvotních dat vstupu práce o aspekty kvality, které podle nich značně přispívají k vyšší produktivitě práce. Podle jejich odhadu kvalita pracovní síly eurozóny v posledních dvaceti letech výrazně vzrostla a její příspěvek k celkovému růstu produktivity práce tvoří jednu třetinu.

Zástupci kanadské statistiky ve své analýze *Poměrná úroveň HDP na 1 obyvatele v Kanadě a ve Spojených státech: rozklad na rozdíly produktivity práce a intenzity práce* srovnali statistiky vstupu práce pro USA a Kanadu, a to porovnatelnost jejich pojetí, pokrytí a přesnosti. Došli k závěru, že pravdivé mezinárodní srovnání je obtížné provést i pro tak vysoce integrované sousedící země, jako jsou USA a Kanada.

Sekce 4: Nová měření produktivity v zemích OECD

V této sekci představil postupy prací na měření produktivity nejprve nizozemský statistický úřad. Poté Carl Obst seznámil účastníky konference se zkušenostmi australského statistického úřadu s produkcí vícefaktorové produktivity a s aktuálním vývojem v této oblasti. Úřad produkuje data ve své sekci národních účtů již delší dobu. Tato činnost je považována za oprávněnou investici (například kvůli lepšímu pochopení dat) i v případě, že výsledky nebyly publikovány.

Autoři příspěvku *Odhady produktivity práce a souhrnné produktivity faktorů v 72 odvětvích Koreje* zaznamenali následující souvislosti. V ekonomické krizi se snižují stavy zaměstnanců kvůli zvýšení produktivity, zaměstnanost klesá a v tomto procesu se změní institucionální zázemí - většinou směrem k lepšímu. Zpomalení ekonomiky, měřeno jejím výkonem, tak může vést k tomu, že ekonomika naopak zesílí a konečný efekt na růst produktivity bude pozitivní. Autoři upozornili také na fakt, že některá odvětví, například recyklace nebo těžba uranu, mohou „statisticky neexistovat“.

Následovala zpráva o pokroku tříletého statistického a analytického projektu EU KLEMS spolu s harmonogramem jeho dokončení, které je naplánováno na konec roku 2007. Základním cílem projektu je sestavení databáze veřejně přístupných dat souhrnné produktivity faktorů pro evropské země, na úrovni celku i odvětví.

Hlavním poznatkem příspěvku *Použití přístupu čistého zisku k měření produktivity, s aplikací na Itálii* byla evidence převážně klesajících výnosů z rozsahu v Itálii, v kontrastu s konstantními nebo mírně klesajícími výnosy z rozsahu např. v USA. Důvodem může být více volné kapacity použitelné pro přizpůsobení se novým příležitostem k růstu v USA. S inovací přišli autoři prezentace *Měření příspěvků produktivity a směnných relací k Australskému ekonomickému blahobytu*. Navrhují přesun od hrubého národního produktu k čistému domácímu produktu. V jejich systému, který generuje blahobyt, se příjem pohybuje zpět k držitelům nebo primárním poskytovatelům kapitálu, kteří jsou domácí i zahraniční.

Sekce 5: Otázky analyzování produktivity

Poutavě hovořila zástupkyně polského statistického úřadu o základní otázce, kterou si položili autoři příspěvku *Privatizace versus produktivita v Polsku*, a to zda pomohla privatizace během transformace polským podnikům a které z nich podávají lepší výkon – státní nebo soukromé? S další otázkou navázali statistici z Dánska s příspěvkem *Rozdává Švédsko svoji souhrnnou produktivitu faktorů zadarmo?* Prezentace *Demografie firem a růst úhrnné produktivity* adresovala dynamiku vzniku, trvání a zániku firem na trhu a vliv těchto pohybů na celkovou produktivitu firem.

Příspěvek *Trendy úrovně ‚strukturální‘ produktivity v hlavních průmyslových zemích* se soustředil na mezinárodní vývoj produktivity s důrazem na USA. Autoři našli určitý důkaz, že dlouhodobě existuje substituční vztah mezi růstem produktivity a růstem zaměstnanosti. Narazili tak na přesvědčení ekonomů, že růst dlouhodobě tažený produktivitou vytváří více pracovních míst. Analýza místo závěru vnesla další otázky, např. záležitost vysoké produktivity v Evropě při nízkém počtu odpracovaných hodin, proč je Evropa pozadu za USA apod.

Sekce byla zakončena tématem *Kvantifikace outsourcingu jako doplňku produktivity v italských zpracovatelských odvětvích*. Outsourcing začal být v Itálii využíván v letech 1999 - 2003. Autoři zkoumali dopady jeho využívání na produktivitu v italském zpracovatelském průmyslu za předpokladu, že se při outsourcingu snižuje stav zaměstnanců, jejichž schopnosti již nejsou zapotřebí. Vzniká tak potenciál pracovní síly, která potřebuje novou kvalifikaci, aby se mohla přesunout do jiných oblastí pracovního trhu.

Hlavní myšlenky a nastavení priorit konference

Vícefaktorové měření produktivity využívá data z několika zdrojů a tak se dívá na produktivitu z různých úhlů. Pokud všechny naznačují podobnou odpověď, teprve potom si můžeme být jistí, že lze vyvodit správné závěry a doporučení. Rozdílné postupy, které přinášejí rozdílné závěry, budou náplní dalších diskusí do budoucna.

Účastníci při prezentacích používali dva různé termíny, u nichž nebylo zcela jasné, zda označují to samé. Konkrétně se jednalo o termíny **vícefaktorová** produktivita a **souhrnná** produktivita faktorů. Pro rozlišení těchto dvou výrazů v budoucnu byl pojem vícefaktorová produktivita (multifactor productivity) definován jako používání více než jednoho faktoru pro zachycení více vlivů působících na vývoj produktivity při vědomí, že počet faktorů není vyčerpán. Pojem souhrnná produktivita faktorů (total factor productivity) bude používán v případě zachycení všech vlivů.

Oficiálně publikuje statistiky vícefaktorové produktivity pouze pět zemí, mezi něž patří Austrálie, Kanada, Nový Zéland, Spojené státy americké a Švýcarsko. Doposud mezi nimi chybí země Evropské unie. Očekává se, že tento stav prolomí výzkumný projekt EU-KLEMS, který se soustřeďuje právě na evropské země. Výzvou pro budoucnost je připojení dalších statistických úřadů, které budou mezi své pravidelné výstupy zařazovat nějakou formu vícefaktorové produktivity. Tento krok by si vyžádal relativně nízké náklady.

Dalším tématem diskuse byl bezprostřední vývoj systému národních účtů, které jsou dělány velice specifickým způsobem s malým prostorem pro změnu. Výhodou těchto sofistikovaných, cenných a stabilních systémů je jejich standardizace a jistá předvídatelnost. Na druhou stranu jsou srozumitelné pouze omezenému okruhu lidí a míra jejich skutečného zachycení reality může být nedostatečná.

Neměnnou prioritou je bližší interakce s uživateli dat. Uživatelé činí závěry z mezinárodních srovnání, kde čísla nejsou standardizovaná a obecně přikládají všem datům vyšší přesnost, než je reálné. Jaké jsou následky těchto rozdílů, zvláště v případech, kdy je nutno udělat rozhodnutí či poradit (např. tvůrcům národních politik), patří mezi další otázky.

Přínos obou konferencí spočíval zejména ve **výměně** zkušeností a nejlepších postupů mezi jednotlivými zeměmi. Všechny příspěvky jsou k dispozici na: < http://www.oecd.org/document/14/0,2340,en_2649_29964795_37068622_1_1_1_1,0.html >.

Michaela Štátná, Český statistický úřad, Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, e-mail: michaela.statstna@czo.cz